

3. концепт – це узагальнене найменування для цілого класу явищ реальної дійсності;
4. вершиною словникової статті має бути артефакт;
5. кожна стаття концептного тезауруса має будуватися на принципі ієрархічності, в основу якого покладено гіпо-гіперонімічні, родо-видові відношення;
6. найдрібнішим елементом статті словника концептів може бути максимально конкретне найменування;
7. між артефактом і максимально конкретним найменуванням назви вибудовуються у межах послідовної шкали наростання деталізації за принципом: від найбільш загального до найбільш конкретного;
8. у межах комп'ютерного тезауруса концептів слід забезпечити можливість динамічних процесів між елементами однієї словникової статті як в бік узагальнення, так і в бік конкретизації.

Сфери застосування тезауруса можуть бути досить різноманітними.

Однією з основних сфер їх використання вважається інформаційно-пошукова робота, при якій відбувається “ заміна лексичних одиниць тексту стандартизованими словами і висловлюваннями (дескрипторами) при індексуванні документів і використанні родо-видових і асоціативних зв'язків між дескрипторами при автоматизованому інформаційному пошуку документів” [7: 506 – 507].

Поряд з цим електронний тезаурус може активно використовуватися в навчальному процесі, в тому числі при застосуванні дистанційної форми навчання, адже кожний концепт у такому тезаурусі має супроводжуватися цілим „деревом” конкретизації його певних сторін та аспектів, що може сприйматися як свого роду схема, за якою можуть бути структуровані знання з певної проблеми.

Електронні тезауруси, що ґрунтуються на потужних можливостях сучасної комп'ютерної техніки для зберігання інформації, здатні містити значно більше інформації, ніж окремий паперовий словник специфічного спрямування. Йдеться про можливість реалізації критеріїв комплексності і вичерпності у подачі та зберіганні інформації, яка стосується кожного окремого поняття реальної дійсності.

Системи концептів, які функціонують у природному людському мовленні і являють собою систему понять у їх понятійному, концептуальному аспекті, є тим спільним, що об'єднує мову людини і мову машини. Тому можна вважати, що порушена проблема може бути цікавою для розробників діалогових систем “людина – ПЕОМ”, а значить створення електронних тезаурусів концептів певних галузей можна розглядати лише як перший крок на шляху до створення штучного інтелекту.

Література

1. Богданов В.В., Бондарко Л.В., Буторов В.Д., Герд А.С. Прикладная лингвистика и теория языка // Структурная и прикладная лингвистика. – Вып 3 Л: ЛГУ, 1987. .
2. Клименко Н.Ф. Нови підходи до укладання комп'ютерних словників// Мовознавство, 1996, №4-5.
3. Морфологический анализ научного текста на ЭВМ. – Киев, 1989.
4. Грязнухина Т.О. Лингвистичні засади автоматичного синтаксичного аналізу// Мовознавство. – 1994. – №2.
5. Апресян Ю.Д. О языке толкований и семантических примитивах// Избран. Труды. В 2-х т. – М.: Школа «Языки русской культуры», 1995. – Т.2: Интегральное описание языка и системная лексикография.
6. Шайкевич А.Я. Тезаурус // Лингвистический энциклопедический словарь. – М.: Сов. энциклопедия, 1990.
7. Чурсин Н.Н. Популярная информатика. – К.: «Техника», 1982.

В. Перебийніс, д.філол. н., **С. Назаров**, к.філол. н., **Т. Бобкова** к.філол. н.*
Київський національний лінгвістичний університет (Київ)
УДК 81'374.33

КОМПЛЕКС ЕЛЕКТРОННИХ НАВЧАЛЬНИХ СЛОВНИКІВ „ГЛОСА”

Learner's dictionaries are intended for students and teachers of a foreign language and serve the purpose of selecting and activizing vocabulary to be studied. Lexical minimums are aimed at selecting most frequent words to be taught at different stages of studying a foreign

language. They are to help teachers and authors of text-books in determining the syllabus and making the process of teaching more effective.

Серед усіх словників, що використовуються в процесі навчання іноземній мові, в окрему групу виділяють навчальні словники. На відміну від інших типів словників основне призначення навчальних словників полягає у відборі й активізації лексичного матеріалу. Поряд з довідковою літературою навчальні словники є основою лексикографічного забезпечення навчального процесу. За формою подання матеріалу навчальні словники бувають трьох видів: друковані, електронні й комбіновані – з додатком у вигляді CD. Прикладом алфавітних електронних словників може слугувати створений у лабораторії комп'ютерної лінгвістики КНЛУ комплекс електронних навчальних словників „ГЛОСА”, який включає шість словників для навчання англійської, італійської та японської мови.

Як свідчить практика укладання навчальних словників, на початкових етапах основна увага укладачів концентрується на відборі лексичного мінімуму для різних рівнів навчання іноземної мови. При цьому в основу відбору лексики покладається, насамперед, принцип тематичний або такі принципи, як здатність слова виконувати службові функції, стилістична нейтральність, сполучуваність слова, його частотні характеристики та ін. Таким чином, на початкових етапах визначення лексичного мінімуму залежить від того, яким принципом керується укладач при відборі лексичного матеріалу. Так були укладені словники-довідники *лексичного мінімуму* [7; 8; 9]. Значні відмінності в реєстрах цих словників говорять про необхідність наукового обґрунтування визначення лексичного мінімуму на основі максимально формалізованих, об'єктивних критеріїв, що не залежать від суб'єктивних оцінок укладача.

Досвід укладання навчальних словників комплексу „ГЛОСА” показує, що найбільш доцільним є відбір лексичного матеріалу на основі аналізу навчальних програм, підручників і частотних словників, укладених з навчальною метою [3; 5; 6]. Критерієм відповідності реєстру навчальній меті можна керуватися й при відборі значень багатозначного слова, які включаються в лексичний мінімум.

Відомо, що ефективність сприйняття лексичного матеріалу, особливо на початкових етапах навчання іноземної мови, залежить від того, наскільки навчальний словник відповідає певним методичним і дидактичним вимогам. При укладанні словників комплексу „ГЛОСА” автори керувалися такими принципами побудови навчальних словників [4: 15–16]:

1. Реєстр навчального словника першого рівня має включати невелику кількість слів. Так, реєстр словника для початкового етапу навчання нараховує 1, 5–3 тисячі лексичних одиниць. Англо-український словник містить 3145 статей, італійсько-український – 1500 і японсько-український навчальний словник – понад 1800. Основу реєстрів навчальних словників становить лексичний мінімум, відібраний відповідно до навчальних програми першого етапу навчання.

2. Навчальний словник має містити рекомендації стосовно послідовності вивчення лексики: на якому етапі навчання доцільніше вивчати певне слово. Відповідно до цієї вимоги створюють або серію градуєваних навчальних словників (окремі словники для кожного етапу навчання), або один словник, що охоплює весь курс навчання [2; 10]. У другому випадку слово супроводжується спеціальною позначкою щодо терміну вивчення лексики. Укладачі комплексу навчальних словників „ГЛОСА” орієнтувалися на користувача, який не має досвіду роботи зі словниками, тому найбільш доцільним виявилось створення серії концентрично організованих словників. У цьому випадку реєстр словника наступного етапу навчання включає лексику попереднього, а його розширення визначається вимогами навчальних програм і частотою вживання слів. Таким чином, забезпечується концентрація уваги користувача на засвоєнні найбільш частотної лексики при доступності користування словником. Крім того, визначення конкретного адресата навчального словника дає можливість оптимально організувати словникову статтю без перевантаження її зайвим лексичним матеріалом.

3. Словникова стаття навчального словника повинна бути короткою, добре структурованою, прозорою. На першому етапі навчання іноземної мови не доцільно подавати всі існуючі значення слова. У навчальних словниках комплексу „ГЛОСА” поступово з поглибленням вивчення мови словникова стаття ускладнюється за рахунок інших, менш частотних значень слова, прикладів, граматичного коментарю, ідіом і т. д.

4. Словникова стаття навчального словника має містити не тільки переклад слова, а й показувати його вживання в певному лексичному оточенні. Сполучуваність кожного слова повинна бути представлена найбільш частотними словосполученнями, в яких реалізуються відібрані для лексичного мінімуму значення даного слова. Так, англо-український навчальний словник комплексу „ГЛОСА” містить понад 10600 прикладів, італійсько-український – понад 2000, а японсько-український – понад 3600 прикладів. Приклади таких словосполучень сприяють не тільки засвоєнню значень слова, але й формують навички перекладу зв'язного тексту. Причому приклади-речення включалися в словникову статтю тільки в тому випадку, коли переклад словосполучень не розкриває значення слова й особливостей його функціонування в мовленні. Однак на початковому етапі навчання іноземній мові кількість прикладів-речень варто обмежити. Основну увагу користувача доцільно сфокусувати на найбільш частотних моделях словосполучень.

5. Як приклади-словосполучення, так й ілюстративні речення повинні включати тільки реєстрові слова, щоб уникнути неконтрольованого розширення реєстру навчального словника. Відомо, що системне знання краще несистемного, тому в аспекті подання інформації навчальні словники комплексу „ГЛОСА” являють собою замкнуту систему, кожний елемент якої можна витлумачити за допомогою інших елементів. Насамперед необхідно звернути увагу на відповідність цій вимозі навчальних словників для початкового етапу навчання, тому що їхній користувач не володіє необхідним лексичним мінімумом. Надалі тлумачення слова й словникова стаття в цілому можуть бути розширені за рахунок нових елементів.

6. Доцільним уявляється також включення в навчальний словник різного типу додатків. Причому ця вимога є обов'язковою відносно навчальних словників, видаваних в Англії й США. Можливості електронних словників комплексу „ГЛОСА” дозволяють представити у додатках найуживаніші суфікси й префікси англійської мови, а також географічні назви, похідні від них і власні імена.

7. Крім цього, на початкових етапах навчання іноземної мови ефективність сприйняття на слух і оволодіння новими артикуляційними рухами насамперед залежать від належної організації звукового супроводу електронного навчального словника. [1]. Звуковий супровід комплексу навчальних словників „ГЛОСА” демонструє нормативну вимову реєстрових слів англо-українського, італійсько-українського та японсько-українського словників у початковій формі. Причому під час створення звукового супроводу навчального англо-українського словника першого рівня укладачі свідомо відмовилися від представлення двох варіантів вимови (британського й американського) через необхідність формування у користувача образу нормативної англійської вимови.

8. У навчальних словниках, призначених для наступних етапів навчання іноземної мови, доцільними є граматичні й методичні коментарі. Включення коментарів, що містять рекомендації про правила вживання слова в мовленні, передбачено в англо-українському й українсько-англійському словнику другого рівня комплексу „ГЛОСА”.

9. Кожен українсько-іноземний словник укладається на основі перекладів реєстрових слів і прикладів відповідного іноземно-українського навчального словника, тобто відбиває особливості слововживання в мовленні, а не систему базової мови, отже є ситуативним. Оскільки іноземні реєстрові слова можуть мати кілька перекладів, то кількість статей в українсько-іноземному словнику більша, ніж у відповідному іноземно-українському. Так, наприклад українсько-англійський навчальний словник містить понад 6000 статей.

10. В електронних навчальних словниках програмне забезпечення повинне бути простим, доступним для учнів. Вимоги до апаратного забезпечення, з огляду на умови навчання в середніх школах, не повинні бути дуже жорсткими. Єдине для всіх навчальних словників програмне забезпечення комплексу „ГЛОСА” дозволяє переглядати реєстр словника, статтю окремого реєстрового слова зі звуковим супроводом чи без нього, здійснювати пошук статті окремого слова і його вживання в інших статтях реєстрових слів словника.

Комплекс електронних навчальних словників „ГЛОСА”, призначений для широкого кола користувачів: викладачів і вчителів англійської мови, укладачів навчальних посібників та підручників, а також усіх, хто вивчає англійську мову, буде в пригоді як для аудиторної роботи, так і для самостійного вивчення іноземної мови.

Література

1. Бобкова Т. Принципи створення звукового супроводу електронних навчальних словників // Українське мовознавство. – 2004. – № 32-33. – С. 175-178.
2. Загородний Е. С. 8 уровней английского языка. Словарь-самоучитель. – М.: Изд-во Эксмо, 2002.
3. Перебийніс В. І., Рукіна Е. П., Хідекель С. С. Англо-український навчальний словник-мінімум. – К.: Наукова думка, 1995.
4. Перебийніс В. І. Лексикографічне забезпечення навчального процесу з іноземної мови // Вісник Київського державного лінгвістичного університету. Серія „Філологія”, 1999. – Т. 2. – № 1. – С. 12-19.
5. Перебийніс В. І., Рукіна Е. П., Тіменко Т. В., Хідекель С. С. Англо-український та українсько-англійський словник. – Харків: Фолио, 2001.
6. Перебийніс В. І., Рукіна Е. П., Хідекель С. С. Англо-український навчальний словник з методичними коментарями та граматичними таблицями. – К.: Вежа, 2002.
7. Суша Т. Н. и др. Лексический минимум по английскому языку как второй специальности с учетом соответствий в немецком и французском языках. – Минск: Высшая школа, 1981.
8. Фалькович М. М. Лексический минимум по английскому языку (для языковых вузов) // Учебн. Пособие для студентов I-IV кк. ин-тов и ф-тов иностр. Языков. – Изд. 2-е. – М.: Высшая школа, 1964.
9. Хідекель С. С. Гроссман Е. Я., Шарапова А. Н. Лексический минимум по английскому языку. – В 2-х ч. – М.: Высшая школа, 1965.
10. Macmillan Essential Dictionary for Learners of English. + CD-ROM, 2003.

Б. Шуневич, к. філол. н., **О. Паплік***

Національний університет „Львівська політехніка” (Львів)

УДК 81'374.322

ПРОЕКТ АНГЛІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО КОМП'ЮТЕРНОГО СЛОВНИКА З РОБОТОТЕХНІКИ

У статті обґрунтовано актуальність і принципи створення англійсько-українського комп'ютерного словника з робототехніки, проаналізовано лексикографічний досвід у цій галузі, описано способи користування таким словником.

За останні десятиріччя виник цілий ряд нових галузей техніки, зокрема космонавтика, робототехніка та інші. Це зумовило значний ріст термінологічної лексики, а саме: виникнення нових термінів, розширення значень вже наявних, запозичення іншомовних термінів, головним чином з англійської мови. Усі ці терміни повинні бути належним чином зафіксовані в базах даних, словниках.

Донедавна взагалі не існувало фахової літератури з робототехніки українською мовою, оскільки більшість її публікувалася англійською, а в Радянському Союзі – російською мовами.

Останнім часом модернізується українська промисловість, а отже виникає потреба володіти найновішою закордонною інформацією з різних галузей науки й техніки, і в тому числі з робототехніки, а також представляти свій досвід закордонним науковцям.

Укладені в 1980 р. англійсько-російський і англійсько-український частотні словники з робототехніки [7: 117–126], [4: 157–159] базувалися на науково-технічній літературі 1975–1979 рр. Для цього було використано 211 джерел наукової літератури: журнальні статті, матеріали конференцій і патентні описи. В результаті було отримано список термінів обсягом 7 000 лексичних одиниць.

З 1981 року ці словники доповнювалися термінами (до 10 000 л.о.) із опрацьованої англійської літератури [8: 9–10], а також закордонних [9] і виданих в СРСР словників [1] з цієї тематики, обговорювалися на різного рівня конференціях із вітчизняними та закордонними спеціалістами в галузі робототехніки [3: 111–112], [4: 157–159] і детально досліджувалися [6].

У 1987 році вийшов друком словник найчастотніших загальнотехнічних і спеціальних термінів з робототехніки обсягом 2000 лексичних одиниць [5].

Останнім часом „Англійсько-український словник з робототехніки” доповнюється нами за рахунок опрацьованої сучасної науково-технічної літератури з цієї тематики і за допомогою програмного забезпечення укладається як комп'ютерний словник.

* © Б. Шуневич, О. Паплік, 2006